

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

پژوهشکده زبان‌شناسی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی همگانی

عنوان پایان‌نامه:

بررسی تطبیقی کلمات مرکب فعلی در سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه

استاد راهنما:

دکتر محمد دبیرمقدم

استاد مشاور:

دکتر احمد صفارمقدم

پژوهشگر:

سحر والایی

بهمن ماه ۱۳۹۰

به یاد استاد عزیز آرمیده‌مان،

دکتر علی محمد حق شناس.

تقدیم بہ مادر:

بہ پاس تمام شجریہ کاری ہائیں۔

تقدیم، پیشکش و سپاسگزاری

«رنگ‌ها محو می‌شوند، معبد‌ها فرو می‌ریزند، امپراطوری‌ها سقوط می‌کنند ولی واژه‌های خردمندانانه جاودانه هستند.»

(ادوارد تورندایک)

شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا بر منتهای همت خود کامران شدم

از یزدان پاک سپاس‌گزارم که یارای پیمودن مسیر طولانی نگارش این رساله را به من عطا کرد؛ از او می‌طلبم خرد و توانایی بیان احساساتم را، تا دوستانم بدانند حضورشان تا چه حد برایم عزیز است.

سپاس بیکران بر همدلی و همراهی و همگامی استاد فرهیخته و گرانمایه‌ام جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم، که با بزرگواری و منشی بی‌همتا همواره راهنما و راهگشای من در به انجام رساندن این مهم بوده‌اند.

از استاد فرزانه جناب آقای دکتر احمد صفارمقدم، که مشاوره این رساله را پذیرفتند سپاس‌گزارم. همچنین از همه اساتید بزرگواری که در طی دوره کارشناسی ارشد از کلاس درس پربارشان توشه‌ای اندوختم، نهایت امتنان را به‌جا می‌آورم. و نیز درخور است که به مسئولین گرانقدر و دلسوز کتابخانه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، که از هرگونه همکاری دریغ ننموده و با کمک‌های خود اینجانب را مورد لطف قرار دادند، کمال قدردانی قلبی خود را ابراز دارم.

از مادر عزیزم که گرمای وجودش همواره انگیزه ایستادگی در برابر سختی‌های زندگی را به من می‌دهد سپاس‌گزارم.

از تمام دوستان و همکلاسی‌های عزیزم که حضور گاه‌گاهشان بهانه خندیدن و دلگرمی‌ام بود قدردانم؛ و در پایان از دوست و خواهر عزیزم خانم صبا آقاشریف، که همگام با من در مسیر نگارش این رساله پیش آمد و همواره به من دلگرمی داد و بیدریغ یاریم کرد صمیمانه تشکر می‌کنم.

این رساله را به یکایک این عزیزان تقدیم می‌دارم؛

و امیدوارم که قادر به درک زیبایی‌های وجودشان باشم...

پژوهش حاضر با عنوان «بررسی تطبیقی ترکیب‌های فعلی در سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه» در قالب رساله کارشناسی ارشد تنظیم شده است. در تحلیل‌های گوناگونی که از سوی دستورنویسان و زبان‌شناسان ارائه شده، فرایند ترکیب از جنبه‌های متفاوت مورد توجه قرار گرفته است، اما در بیشتر این تحلیل‌ها اغلب به دسته‌بندی و ارائه تعریف و مثال پرداخته‌اند و اشاره چندانی به ویژگی‌های ساختار نحوی و معنایی آن‌ها نکرده‌اند. در این پژوهش، نگارنده ابتدا به بررسی واژه‌های مرکب فعلی در زبان فارسی پرداخته و سپس یافته‌های خود را با دو زبان انگلیسی و فرانسه مورد مقایسه قرار داده است. تلاش نگارنده بر این بوده تا واژه‌های مرکب فعلی را از زاویه‌های مختلف ویژگی‌های صرفی، نحوی و معنایی آن‌ها مورد بررسی قرار دهد و تبیینی در مورد رابطه بین هسته نحوی و هسته معنایی این ترکیب‌ها و جایگاه هسته در آن‌ها، به دست دهد. اهمیت این پژوهش در این است که اولاً واژه‌های مرکب فعلی فارسی را از دیدگاه مقوله دستوری و ساختار نحوی و معنایی دسته‌بندی می‌کند، دوم مشخص می‌کند که وجه غالب واژه‌های مرکب فعلی فارسی از دیدگاه مقوله دستوری و نیز از دیدگاه معنایی کدام است. همچنین مقایسه بین سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه می‌تواند گامی در جهت دستیابی به همگانی‌های زبانی به شمار رود. از آن جا که ترکیب‌های فعلی زبان فارسی، هم دارای ویژگی‌های صرفی و هم دارای ویژگی‌های نحوی هستند، می‌توان نتیجه گرفت که فرایند ساخت کلمات مرکب فعلی در زبان فارسی نه فرایندی صرفاً صرفی و نه صرفاً نحوی است، بلکه فرایندی صرفی-نحوی است. این امر در مورد زبان انگلیسی هم صدق می‌کند، اما در زبان فرانسه میان ترکیب‌ها و گروه‌های نحوی مرز قاطعی وجود دارد و لذا فرایند ترکیب، فرایندی صرفی به شمار می‌رود. همچنین ترکیب‌های فعلی فارسی به لحاظ مقوله دستوری جزء غیر فعلی، حاصل قرار گرفتن اسم، صفت، قید، ضمیر، فعل و عدد در کنار ستاک حال یا گذشته فعل هستند. این امر نیز در مورد زبان انگلیسی صدق می‌کند، ولی داده‌های به دست آمده از زبان فرانسه نشان می‌دهد که شرکت‌پذیری اسم در چنین ترکیب‌هایی در این زبان غالب است و تقریباً تمام واژه‌های گردآوری شده از زبان فرانسه حاصل ترکیب فعل و اسم هستند. در مورد هسته معنایی و نحوی مشاهده شد که این دو لزوماً بر هم منطبق نیستند و با این که هر سه زبان مورد بررسی، از زبان‌های هندواروپایی‌اند ولی به لحاظ هسته، وضعیت یکسانی نشان نمی‌دهند. در زبان فارسی این ترکیب‌ها به لحاظ نحوی غالباً فاقد هسته و بقیه موارد هسته‌آغازین‌اند و به لحاظ هسته معنایی غالباً برون‌مرکز هستند. این مسئله در مورد زبان انگلیسی صدق نمی‌کند؛ در این زبان ترکیب‌های فعلی به لحاظ هسته معنایی بیشتر درون‌مرکزاند و در این حالت ترکیب، از شفافیت معنایی برخوردار است. به لحاظ هسته نحوی نیز اکثراً دارای هسته‌اند ولی لزوماً هسته نحوی و معنایی آن‌ها یکسان نیست. اما این امر در مورد داده‌های زبان فرانسه کاملاً متفاوت است؛ به این ترتیب که جزء فعلی، جزء اول ترکیب بوده و معمولاً هسته به شمار می‌رود و به لحاظ معنایی نیز بیشتر برون‌مرکز هستند.

کلید واژه‌ها عبارتند از: ترکیب فعلی، هسته، درون‌مرکز و برون‌مرکز.

ج	تقدیم، پیشکش و سپاسگزاری
ح	چکیده

فصل اول: کلیات پژوهش

۲	۱-۱. عنوان پژوهش
۲	۲-۱. بیان موضوع
۳	۳-۱. چارچوب نظری رساله
۴	۴-۱. اصطلاحات و مفاهیم کلیدی
۵	۵-۱. اهمیت پژوهش
۵	۶-۱. پرسش‌های پژوهش
۶	۷-۱. فرضیه‌های پژوهش
۶	۸-۱. روش کار و جمع‌آوری داده‌ها
۷	۹-۱. سازمان و نظام رساله

فصل دوم: مطالعات پیشین

۹	۱-۲. مقدمه
۹	۲-۲. مطالعات زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی و غیر ایرانی درباره ترکیب در زبان فارسی
۱۰	۲-۲-۱. مطالعات زبان‌شناسان و دستور.....
۱۰	۲-۲-۱-۱. قریب و همکاران (۱۳۶۳ ۱۳۳۱)
۱۱	۲-۲-۱-۲. شکی (۱۹۶۴)
۱۳	۲-۲-۱-۳. تهرانیسا (۱۹۸۷)
۱۶	۲-۲-۱-۴. کلباسی (۱۳۷۱)
۱۸	۲-۲-۱-۵. دبیرمقدم (۱۳۷۶)
۱۹	۲-۲-۱-۶. طباطبایی (۱۳۸۱)
۲۰	۲-۲-۱-۷. طباطبایی (۱۳۸۲)
۲۱	۲-۲-۱-۸. فرشیدورد (۱۳۸۲)
۲۴	۲-۲-۱-۹. صادقی (۱۳۸۳)
۲۷	۲-۲-۱-۱۰. خباز (۱۳۸۵)
۲۹	۲-۲-۲. مطالعات زبان‌شناسان و دستورنویسان غیر ایرانی
۳۰	۲-۲-۲-۱. لازار (۱۹۵۷)
۳۲	۲-۲-۲-۲. لمبتون (۱۹۶۶)
۳۳	۲-۲-۲-۳. ویندفور (۱۹۷۹)
۳۳	۲-۲-۳. ترکیب در زبان‌های دیگر

۳۳	 ۱-۳-۲ ترکیب در زبان انگلیسی
۳۴	 ۱-۱-۳-۲ سلکرک (۱۹۸۲)
۳۷	 ۲-۱-۳-۲ لیبر (۱۹۹۲)
۴۰	 ۲-۳-۱-۳ لیبر (۲۰۰۳)
۴۰	 ۲-۳-۱-۴ لیبر (۲۰۰۵)
۴۱	 ۲-۳-۱-۵ لیبر (۲۰۱۰)
۴۴	 ۲-۳-۱-۶ هاسپلمت (۲۰۰۲)
۴۴	 ۲-۳-۱-۷ کاتامبا و استنهام (۲۰۰۶)
۴۶	 ۲-۳-۲ ترکیب در زبان فرانسه
۴۶	 ۲-۲-۳-۲ دارمستتر (۱۸۹۴)
۴۸	 ۲-۲-۳-۲ کوربن (۱۹۹۲)
۵۰	 ۲-۳-۲-۳ ویلوان (۲۰۰۳)
۵۲	 ۲-۳-۲-۴ ویلوان (۲۰۰۵)
۵۴	 ۲-۳-۲-۵ ویلوان و دِسِمِه (۲۰۰۹)
۵۶	 ۲-۳-۲-۶ فرادن (۲۰۰۴)
۵۸	 ۲-۴ خلاصه

فصل سوم: مبانی نظری

۶۰	 ۱-۳ مقدمه
۶۲	 ۲-۳ فصل مشترک صرف و نحو
۶۴	 ۳-۳ کلمات مرکب فعلی در زبان انگلیسی
۶۷	 ۳-۴ کلمات مرکب فعلی در زبان فرانسه
۷۵	 ۳-۵ کلمات مرکب در زبان فارسی
۷۶	 ۳-۵-۱ کلمات مرکب غیر فعلی در زبان فارسی
۷۷	 ۳-۵-۲ کلمات مرکب فعلی در زبان فارسی
۷۹	 ۳-۶ خلاصه

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۸۱	 ۱-۴ مقایسه ترکیب فعلی در زبان‌های انگلیسی، فرانسه و فارسی
۸۹	 ۲-۴ ترکیب فعلی: صرفی، نحوی یا صرفی-نحوی؟
۸۹	 ۴-۲-۱ ویژگی‌های صرفی
۹۰	 ۴-۲-۲ ویژگی‌های نحوی
۹۲	 ۴-۳ بسامد کلمات مرکب فعلی فارسی
۹۷	 ۴-۴ بسامد کلمات مرکب فعلی انگلیسی
۱۰۲	 ۴-۵ بسامد کلمات مرکب فعلی فرانسه
۱۰۳	 ۴-۶ خلاصه

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری

- ۱-۵. خلاصه ۱۰۵
۲-۵. نتیجه‌گیری ۱۰۸
۳-۵. پیشنهادها و کاربردها ۱۱۰

جدول‌ها

- جدول ۱-۲. مدل صرفی ساخت ترکیب واژه‌های VN در زبان فرانسه ۵۶
جدول ۱-۳. ستاک فعلی-واجی ترکیب‌های VN و اسم‌های مشتق ۷۲
جدول ۲-۳. نقش‌های معنایی اسم در ترکیب‌های VN ۷۴

نمودارها

- نمودار ۱-۲. نمایش درختی ساختار درونی کلمات مرکب windmill و hardhat ۴۲
نمودار ۲-۲. دسته‌بندی کلمات مرکب (لیبر ۲۰۱۰) ۴۳
نمودار ۱-۳. تکرارپذیری فرایند ترکیب ۶۵
نمودار ۲-۳. سلسله‌مراتب واژه‌های VN ۷۵
نمودار ۳-۳. تقسیم‌بندی کلمات مرکب غیر فعلی فارسی ۷۸
نمودار ۴-۳. تقسیم‌بندی معنایی کلمات مرکب فعلی فارسی ۷۹
نمودار ۱-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی فارسی از نظر ستاک فعلی به کار رفته در آن‌ها ۹۳
نمودار ۲-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی فارسی بر اساس هسته نحوی بر حسب درصد ۹۴
نمودار ۳-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی فارسی بر اساس هسته معنایی بر حسب درصد ۹۵
نمودار ۴-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی فارسی بر اساس مقوله دستوری اجزاء سازنده بر حسب درصد ۹۷
نمودار ۵-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی انگلیسی بر اساس هسته نحوی بر حسب درصد ۹۹
نمودار ۶-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی انگلیسی بر اساس هسته معنایی بر حسب درصد ۱۰۰
نمودار ۷-۴. توزیع کلمات مرکب فعلی انگلیسی بر اساس مقوله دستوری اجزاء سازنده بر حسب درصد ۱۰۱

کتابنامه

- الف- منبع فارسی ۱۱۳
ب- منابع غیرفارسی ۱۱۴

پیوست‌ها

- پیوست ۱. کلمات مرکب فعلی فارسی ۱۱۸
پیوست ۲. کلمات مرکب فعلی انگلیسی ۱۵۶
پیوست ۳. کلمات مرکب فعلی فرانسه ۱۷۶

واژه‌نامه

۱۷۹	واژه‌نامه فارسی-انگلیسی
۱۸۴	واژه‌نامه انگلیسی-فارسی

فصل اول:

کلیت پژوهش

۱-۱. عنوان پژوهش

عنوان رساله حاضر 'بررسی تطبیقی ترکیب‌های فعلی در سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه' می‌باشد. از میان زبان‌شناسانی که فرایند ترکیب را مورد بررسی قرار داده‌اند بسیاری (مثلاً سلکرک^۱ (۱۹۸۲) و لیبر^۲ (۲۰۱۰)) آن را به دو شاخه ترکیب‌های ریشه ای^۳ ('ترکیب‌های اولیه')^۴ و 'ترکیب‌های ترکیبی'^۵ ('ترکیب‌های فعلی')^۶ تقسیم کرده‌اند. با توجه به چگونگی ساخت این ترکیب‌ها، در این رساله از اصطلاح 'ترکیب‌های غیر فعلی' در مقابل 'ترکیب‌های فعلی' استفاده شده است.

۱-۲. بیان موضوع

در مطالعات زبان شناختی واژه‌ها همواره بخش عمده‌ای از توجه زبان‌شناسان را به خود جلب کرده‌اند چرا که هر فرد در زندگی روزمره برای برقراری ارتباط با دیگران، بیان احساسات و یا دادن اطلاعات ناگزیر از به کار بردن واژه می‌باشد. از این رو تمام زبان‌های طبیعی برای بیان مفاهیم تازه نیاز به خلق واژه‌های جدید دارند. یکی از روش‌های فعال و زایای واژه‌سازی ترکیب است.

دستورنویسان و زبان‌شناسان از جنبه‌های گوناگون این فرایند را مورد بررسی قرار داده و تقسیم‌بندی‌های متفاوتی نیز از کلمات مرکب ارائه کرده‌اند. یکی از این تقسیم‌بندی‌ها کلمات مرکب را به دو شاخه ترکیب‌های فعلی و ترکیب‌های غیرفعلی طبقه‌بندی

^۱ . E. Selkirk

^۲ . R. Lieber

^۳ . Root compounds

^۴ . Primary compounds

^۵ . Synthetic compounds

^۶ . Deverbal compounds

می‌نماید. اما بیشتر مطالعات در زمینه ترکیب در زبان‌های مختلف به ویژه زبان انگلیسی صورت گرفته است. در زبان فارسی هم ترکیب‌های غیر فعلی به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند ولی ترکیب‌های فعلی هنوز به صورت نقطه‌ای تیره در این بررسی‌ها باقی مانده‌اند. زبان‌شناسان ایرانی هم اکثراً فعل مرکب را مورد مطالعه قرار داده‌اند (از جمله این مطالعات می‌توان به حجت‌الله طالقانی (۱۳۷۵)، دبیر مقدم (۱۳۷۶) و سمایی (۱۳۷۹) اشاره کرد). لذا در این جا سعی نگارنده بر این است تا واژه‌های مرکب فعلی را از زوایای مختلف ویژگی‌های صرفی، نحوی و معنایی بررسی کرده و تبیینی در مورد رابطه بین هسته نحوی و هسته معنایی این ترکیب‌ها و همچنین جایگاه هسته در آن‌ها به دست دهد. سپس یافته‌های خود را با دو زبان انگلیسی و فرانسه مورد مقایسه قرار داده و همچنین جایگاه این ترکیب‌ها را در مقوله صرف یا نحو مشخص نماید.

۱-۳. چارچوب نظری رساله

از آن جا که نگارنده در این رساله به مقایسه ترکیب‌های فعلی در سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه می‌پردازد لذا چارچوب نظری رساله متأثر از شخص یا اثر واحدی نمی‌باشد؛ در عین حال سعی بر این است تا با استناد به نظریات سلکرک (۱۹۸۲)، لیبر (۲۰۱۰) که مدعی تأثیر متقابل حوزه‌های زبانی به ویژه صرف و نحو می‌باشد و همچنین ویلوان^۱ (۲۰۰۹) در مورد زبان فرانسه به توصیف، تحلیل و تبیین کلمات مرکب فعلی در زبان فارسی بپردازیم.

۱-۴. اصطلاحات و مفاهیم کلیدی

^۱ . F. Villoing

کلمه مرکب: کلمه مرکب کلمه‌ای است که از دو پایه^۱، ریشه^۲ یا ستاک^۳ تشکیل شده است (لیبر ۲۰۱۰).

کلمه مرکب غیر فعلی: لیبر (۲۰۱۰) از کلمات مرکب غیر فعلی با عنوان کلمات مرکب ریشه‌ای یا اولیه نام می‌برد و آن‌ها را کلماتی می‌داند که از دو تکواژ ساخته شده‌اند و هیچ یک از آن‌ها از فعل مشتق نشده‌اند.

کلمه مرکب فعلی: کلمات مرکب ترکیبی یا فعلی از دو تکواژ ساخته شده‌اند به طوری که هسته^۴ از فعل مشتق شده است و عنصر غیر هسته‌ای موضوع^۵ آن فعل به شمار می‌رود (لیبر ۲۰۱۰).

هسته: هسته عنصری است که هم مقوله دستوری کلمه مرکب را تعیین می‌کند (هسته نحوی) و هم معنای کلمه مرکب را به طور کلی در بر دارد (هسته معنایی) (لیبر ۲۰۱۰).

موضوع: موضوع آن گروه اسمی است که به لحاظ نحوی با فعل در ارتباط است و می‌تواند درونی باشد یا بیرونی. موضوع نحوی درونی شامل مفعول مستقیم و غیر مستقیم است که در درون گروه فعلی قرار دارد ولی موضوع نحوی بیرونی فقط فاعل است که خارج از گروه فعلی واقع می‌شود (خباز ۱۳۸۵).

۱-۵. اهمیت پژوهش

^۱ . base

^۲ . root

^۳ . stem

^۴ . head

^۵ . argument

ترکیب فرایندی است که هم اکنون توجه زیادی به آن معطوف شده است. از سوی دیگر این مبحث در چالش‌های نظری امروز همچون ارتباط صرف و نحو و مشخصاً جایگاه ترکیب در این دو حوزه اهمیت ویژه‌ای یافته است.

از آن جا که پژوهش جامعی در زمینه ترکیب‌های غیرفعلی زبان فارسی صورت گرفته است، لذا پژوهش حاضر می‌تواند به عنوان مکمل یافته‌های قبلی تلقی شود. علاوه بر آن اولاً واژه‌های مرکب فعلی فارسی را از نظر مقولۀ دستوری و ساختار نحوی و معنایی دسته‌بندی می‌کند و ثانیاً مشخص می‌کند که وجه غالب کلمات مرکب فعلی فارسی از نظر مقولۀ دستوری و معنایی کدام است. افزون بر آن مقایسۀ ترکیب در سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه نگاهی رده‌شناختی است که می‌تواند وجه تمایز این پژوهش با دیگر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه به شمار رود.

۱-۶. پرسش‌های پژوهش

رساله حاضر برای پاسخگویی به پرسش‌های زیر تدوین شده است:

- ۱- ترکیب‌های فعلی زبان فارسی حاصل چه نوع فرایندی هستند؟
- ۲- چگونه می‌توان ترکیب‌های فعلی زبان فارسی را با توجه به هسته و جزء غیرفعلی دسته‌بندی کرد؟
- ۳- ارتباط بین هسته نحوی و هسته معنایی در واژه‌های مرکب فعلی چگونه است؟
- ۴- وضعیت هسته نحوی در واژه‌های مرکب زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه چگونه است؟

۷-۱. فرضیه‌های پژوهش

- ۱- ترکیب فعلی در زبان فارسی فرایندی صرفاً صرفی است.
- ۲- جزء غیرفعلی ترکیب‌های فعلی، می‌تواند از هر مقوله دستوری‌ای باشد.
- ۳- در واژه‌های مرکب فعلی هسته نحوی و معنایی دقیقاً همانند است.
- ۴- از آن جا که هر سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه از زبان‌های هندواروپایی هستند تفاوتی در جایگاه هسته نشان نمی‌دهند.

۸-۱. روش کار

روش کار در رساله حاضر مبتنی بر بررسی مطالعات صورت گرفته در مورد دو زبان انگلیسی و فرانسه و همچنین استخراج، بررسی و دسته‌بندی کلمات مرکب فعلی زبان فارسی می‌باشد. منظور از زبان‌های فوق، زبان معیار و معاصر می‌باشد.

برای جمع‌آوری ۱۵۱۶ داده زبان فارسی از کلمات مدخل شده در پایگاه داده‌های زبان فارسی (عاصی ۱۳۸۵) و فرهنگ هشت جلدی سخن و همچنین فهرست کلمات مرکب قاموسی ارائه شده در پایان نامه ضرغام (۱۳۷۸) استفاده شده است. برای تعیین این که کلمه‌ای مرکب است یا نه از ملاک‌های صرفی، نحوی، معنایی و آوایی مذکور در بخش مبانی نظری استفاده شده است. همچنین برای گردآوری ۵۹۵ داده زبان انگلیسی

از فرهنگ لغت های تک زبانه آکسفورد^۱ و لانگمن^۲ و همچنین موتورهای جستجوی گوگل و ویکیپدیا کمک گرفته شد. ۲۲۶ داده زبان فرانسه نیز با استفاده از فرهنگ لغت پتیت روبرت^۳ گردآوری و تنظیم گردید.

۹-۱. ساختار رساله

این رساله در قالب پنج فصل تنظیم شده است. فصل اول با عنوان کلیات پژوهش شامل توضیحاتی در مورد عنوان پژوهش، بیان موضوع و اهمیت آن، پرسش‌ها و فرضیه های پژوهش می‌باشد. در فصل دوم به مطالعات پیشین در زمینه ترکیب به طور عام و ترکیب‌های فعلی به طور خاص می‌پردازیم. لازم به ذکر است که فصل مذکور شامل دو بخش کلی مطالعات دستورنویسان و زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی در مورد زبان فارسی و مطالعات دستورنویسان و زبان‌شناسان غیر ایرانی در مورد زبان‌های دیگر، به ویژه زبان‌های انگلیسی و فرانسه می‌باشد. در فصل سوم مبانی نظری‌ای که چارچوب رساله بر آن استوار است ارائه شده است. فصل چهارم مشتمل بر تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از زبان فارسی و مقایسه آن‌ها با داده‌های موجود در زبان‌های انگلیسی و فرانسه است. در فصل آخر این رساله خلاصه‌ای از فصل‌های قبلی آمده است و همچنین نتایج به دست آمده از بررسی داده‌های سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه ذکر شده است و در پایان پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی ارائه شده است.

^۱. Oxford

^۲. Longman

^۳ Le Petit Robert

فصل دوم:

مطالعات پیشین

گسترش واژگان از طریق ساختن واژه‌های جدید ویژگی اساسی تمام زبان‌های طبیعی است و هر زبانی روش‌هایی برای خلق واژه‌های جدید دارد. یکی از این روش‌ها “ترکیب” است که در بیشتر زبان‌ها از جمله روش‌های فعال واژه‌سازی به شمار می‌رود.

در تحلیل‌های گوناگونی که از سوی دستورنویسان و زبان‌شناسان ارائه شده است فرایند ترکیب از جنبه‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته و بسیاری از نکات مبهم در این زمینه روشن شده است؛ اما در بیشتر این تحلیل‌ها اغلب به دسته‌بندی و ارائه تعریف و مثال پرداخته‌اند تا به توصیف و تبیین واژه‌های مرکب به عنوان فرایند‌های زبانی و تقریباً اشاره چندانی به ویژگی‌های ساختاری نحوی و معنایی آن‌ها نشده است.

در این فصل ابتدا به مطالعات برخی زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی و سپس به پژوهش‌های زبان‌شناسان و دستورنویسان غیرایرانی در مورد فرایند ترکیب به طور کلی و ترکیب فعلی به طور خاص در سه زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه می‌پردازیم.

۲-۲. مطالعات زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی و غیر ایرانی در باره

ترکیب در زبان فارسی

این بخش شامل دو قسمت می‌باشد. در قسمت اول به مطالعات زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی و در قسمت دوم به مطالعات زبان‌شناسان غیر ایرانی می‌پردازیم.

۲-۲-۱. مطالعات زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی

در این بخش از بین زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی که فرایند ترکیب را مورد بررسی قرار داده‌اند به قریب و همکاران (۱۳۶۳ [۱۳۳۲])، شکی (۱۹۶۴)، تهرانپسا (۱۹۸۷)، کلباسی (۱۳۷۱)، دبیرمقدم (۱۳۷۶)، طباطبایی (۱۳۸۱) و (۱۳۸۲)، فرشیدورد (۱۳۸۲)، صادقی (۱۳۸۳)، و خباز (۱۳۸۵) اشاره خواهد شد.

۲-۱-۲-۱. قریب و همکاران (۱۳۶۳ [۱۳۳۲])

قریب و همکاران (۱۳۶۳ [۱۳۳۲]) مواردی از اسم مرکب، صفات ترکیبی، حروف اضافه مرکب و حروف ربط مرکب را توضیح می‌دهند و اشاره‌ای به ترکیب و ویژگی آن‌ها به عنوان یک فرایند صرفی نمی‌کنند. همچنین در مورد ساخت کلمه مرکب، چگونگی تشکیل آن، صرفی یا نحوی بودن آن، هسته و محل آن در کلمه مرکب مطلبی ذکر نکرده‌اند.

به عقیده ایشان اسم مرکب (آمیخته) "آن است که از دو کلمه یا بیشتر ترکیب شده باشد: کارخانه، باغبان، کاروان سرا و بستان سرا" (همان ص ۳۱). اسم مرکب از ترکیب دو اسم مثل 'گل شکر' و 'گلاب'، دو فعل مثل 'کشاکش' و 'گیرودار'، اسم و صفت مانند 'نوروز' و 'سفیدرود'، از عدد و اسم مانند 'چهارپا' و 'چهارسو'، فعل و صفت مانند 'شادباش' و 'زنده‌باد'، دو مصدر مانند 'رفت‌وآمد' و 'زدوخورد'، مصدر و اسم مصدر مثل 'جستجو' و 'گفتگو'، حرف و اسم نظیر 'بدست' و اسم و پسوند مانند 'باغبان' و 'دهکده' تشکیل می‌شود (همان ص ۳۱-۳۲). آنان همچنین به این مطلب اشاره می‌کنند که "در اسم مرکب علامت جمع به آخر افزوده می‌گردد: کارخانه‌ها، سرمایه‌ها، صاحب‌دلان و توانگزرادگان" (همان ص ۳۳). با توجه به نمونه‌های ارائه شده ایشان اسم‌های مشتق را نیز اسم مرکب در نظر گرفته‌اند.

صفات ترکیبی صفاتی هستند که از ترکیب دو اسم و یا از ترکیب اسم و ادات حاصل می‌شوند. این صفات از به هم پیوستن مشبّه به مشبّه یا مشبّه به به وجه شبه مانند 'سروقد' و 'مشگ موی'، از ترکیب دو اسم بدون ادات مانند 'جفاپیشه' و 'هنرپیشه'، از ترکیب اسم به اضافه ادات

مانند 'بنام'، 'با شعور'، 'هنرمند' و 'نمناک' تشکیل می‌شوند (همان ص ۶۰ - ۶۵). این مثال‌ها نشان می‌دهند که قریب و همکاران صفات مشتق را نیز جزء صفات مرکب در نظر گرفته‌اند.

حرف اضافهٔ مرکب آن است که بیش از یک کلمه باشد مانند 'از برای'، 'از پی'، 'از بهر'، 'از روی'، 'به جز'، 'در نزد' و 'درباره' (همان ص ۸۱). حروف ربط مرکب عبارتند از 'چونکه'، 'چندانکه'، 'زیراکه'، 'همینکه'، 'همانکه'، 'بلکه'، 'چنانچه'، 'چنانکه'، 'تا اینکه' و مانند آن (همان ص ۸۲). قریب و همکاران در نگاشته‌های خود اشاره‌ای به چگونگی ساخت کلمهٔ مرکب، هسته و محل آن در کلمهٔ مرکب و نیز صرفی یا نحوی بودن این فرایند نکرده‌اند.

۲-۱-۲-۲. شکی (۱۹۶۴)

شکی (۱۹۶۴) بر این باور است که ترکیب یکی از ویژگی‌های بارز تمام زبان‌های هندواروپایی از دیرباز تا کنون بوده است و کلمات مرکب در کنار ساخت‌های نحوی متناظر با آن‌ها همواره وجود داشته‌اند (همان ص ۱۰). به عقیدهٔ وی کلمات مرکب از بیش از یک تکواژ آزاد ساخته می‌شوند و به لحاظ ساختاری فصل مشترک صرف و نحو می‌باشند (همان ص ۱۲-۱۳). همچنین شکی سه ملاک 'وحدت آوایی'،^۱ 'جدایی ناپذیری واژگانی'،^۲ و 'ترکیب نحوی کلمات'،^۳ را برای شناسایی کلمات مرکب ارائه می‌دهد.

منظور از وحدت آوایی این است که کلمات مرکب دارای یک تکیه هستند که بر روی هجای آخر قرار می‌گیرد و در میان اجزاء این کلمات نمی‌توان مکث ایجاد کرد ولی قبل و بعد از آن‌ها می‌توان مکث کرد. به طور مثال در کلمهٔ مرکب 'گل‌رخ' نمی‌توان در بین اجزای آن یعنی 'گل' و 'رخ' مکث قرار داد (همان ص ۱۵).

^۱ . phonetic unity

^۲ . lexical inseparability

^۳ . syntactic combination of words

جدایی ناپذیری واژگانی به این معناست که اجزای کلمه مرکب همانند کلمات ساده هستند و نمی‌توان آن‌ها را از هم جدا کرد؛ بنابراین این کلمات به عنوان کلمات ساده در فرایندهای دستوری شرکت می‌کنند (همان ص ۱۵-۱۶).

منظور از ترکیب نحوی کلمات این است که عناصر کلمه مرکب نمی‌توانند به طور مستقل با عناصر دیگر جمله رابطه دستوری برقرار کنند. مثلاً جزء اول کلمه مرکب 'گل رخ' نمی‌تواند به وسیله صفت 'تازه' توصیف شود. از این رو * 'گل تازه رخ' غیر دستوری است.

شکی کلمات مرکب فارسی را به لحاظ ساختاری به دو گروه 'کلمات مرکب خالص'^۱ و 'کلمات مرکب آمیخته'^۲ طبقه‌بندی می‌کند (همان ص ۴۱). کلمات مرکب خالص آن‌هایی هستند که از کنار هم قرار گرفتن دو یا چند تکواژ آزاد ساخته می‌شوند که خود به دو زیر گروه 'کلمات مرکب خالص اولیه'^۳ و 'کلمات مرکب خالص ثانویه'^۴ تقسیم می‌شوند. در کلمات خالص اولیه تمام سازه‌ها تکواژ آزاد هستند مانند 'دواخانه' و 'شتر گاو پلنگ' (همانجا). در کلمات مرکب ثانویه دست کم یکی از سازه‌ها کلمه مرکب می‌باشد مانند 'سربازخانه' و 'سرمایه‌دار'. کلمات مرکب آمیخته کلماتی هستند که حداقل یکی از سازه‌هایشان جمله، گروه یا یک 'صورت مقید'^۵ است مثل 'آب حوض کش' و 'بادمجان دورقاب‌چین' (همان ص ۴۲).

از نظر روابط دستوری بین اجزاء کلمه مرکب، شکی کلمات مرکب فارسی را به پنج دسته 'متوازن'^۶، 'تکراری'^۷، 'معرف'^۸، 'اسمی فعل بنیاد'^۹ و 'بی قاعده'^{۱۰} تقسیم می‌کند. کلمات مرکب

^۱ . pure compounds

^۲ . mixed compounds

^۳ . primary pure compounds

^۴ . secondary pure compounds

^۵ . bound form

^۶ . copulative

^۷ . reduplicative

^۸ . determinative

^۹ . nominal compounds derived from verbal phrase

^{۱۰} . anomalous